

Een internationaal orgel in Ouddorp

Zwitsers instrument met gebruikmaking van Deens orgel

Op 24 juni 2015 is in de Eben Haëzerkerk te Ouddorp een nieuw orgel in gebruik genomen. De firma Bernhardt Edskes bouwde het instrument. Er is gebruik gemaakt van een orgel uit Denemarken.

Als de Hersteld Hervormde Gemeente van Ouddorp in 2010 de plaatselijke dorpskerk moet verlaten omdat de Protestantse Gemeente Ouddorp hier aanspraak op maakt, wordt tijdelijk uitgeweken naar een sportschool. Elke zaterdagavond moeten circa 1000 stoelen worden klaargezet en op maandagmorgen weer worden verwijderd. Deze situatie is verre van ideaal en er ontstaan al spoedig plannen om een eigen kerk te bouwen. Architectenbureau Born BV uit Middelharnis wordt in de arm genomen voor het ontwerp. In de zomer van 2013 wordt de Eben Haëzerkerk in gebruik genomen. Het gebouw telt ruim 1000 zitplaatsen.

Plannen voor een orgel

Ongeveer gelijktijdig met de eerste kerkbouwplannen wordt ook een orgelcommissie opgericht. Deze bestaat uit een kerkenraadslid, een lid van de kerkvoogdij, iemand van de technische commissie, twee organisten en nog een gemeentelid. Deze zes commissieleden besluiten de Orgelbouw Adviescommissie (OAC) van de VOGG te vragen om advies te geven over het plaatsen van een orgel in de nieuwe kerk. De OAC is op dat moment in Ouddorp al bekend na eerder contact rondom het orgel van de Hervormde Dorpskerk. Omdat dit contact destijds positief verlopen is besluit men in Ouddorp de OAC wederom te benaderen. Dick den Engelsman en Herman den Hollander geven namens de OAC graag gehoor aan dit verzoek. Doordat zij al vroeg in het proces worden betrokken en vanaf dat moment de plannen voor de kerkbouw worden ontwikkeld, kunnen zij ook veel adviezen geven over de akoestische aspecten van de ruimte. Het doel is een goede spraakverstaanbaarheid te verkrijgen en een akoestiek die de gemeentezang ten goede komt. Op advies van de OAC worden niet alleen geschikte materialen gekozen maar wordt er ook meegedacht over de constructie van het dak en de galerij. Daarbij wordt er niet alleen gekeken naar nagalm verlengende aspecten maar met name naar optimale klankontwikkeling en diffusiteit; Het resultaat mag er zijn! Bernhardt Edskes bevestigt tijdens de intonatie de evenwichtige klankontwikkeling in de lage, midden en hoge frequenties. Dat is de laatste 100 jaar zeldzaam in een modern gebouw! Vaak blijven de lage frequenties achter en komen orgelbouwers niet tot een optimaal resultaat. Ook wordt in samenspraak met de architect de plaats van het toekomstige orgel bepaald; recht tegenover de preekstoel op de galerij. Als vervolgstap wordt een groot aantal orgelbouwers aangeschreven of zij offerte kunnen maken voor een instrument van ongeveer 40 stemmen, hetzij gebruikt, hetzij nieuw. De verwachting dat een gebruikt orgel kan worden verkregen is niet groot. Want hoewel er regelmatig gebruikte orgels te koop worden gezet, zijn die zelden van zo'n grote omvang.

Tot de verrassing van de orgelcommissie en de adviseurs komen echter twee orgelbouwers met informatie over een bestaand instrument dat mogelijk interessant kan zijn. Het betreft allebei orgels uit het buitenland. Het eerste instrument betreft een 19^e-eeuws Engels orgel, het tweede een Deens orgel. In samenspraak met de orgelcommissie komen de OAC en Bernhardt Edskes tot de conclusie dat het Deense orgel prima te gebruiken is om een geschikt instrument voor de gemeentezang van de Hersteld Hervormde Kerk te Ouddorp te realiseren.

De geschiedenis van het Deense orgel

In 1956 is het orgel gebouwd door Troels Krohn uit Frederiksborg Orgelbyggeri. Het instrument is bestemd voor de juist voltooide Helleruplund Kirke in Hellerup, dit is een voorstad van de Deense hoofdstad Kopenhagen. Het orgel zal oorspronkelijk veertig stemmen krijgen, verdeeld over hoofdwerk, zwelwerk, rugwerk en pedaal. Bij de oplevering in 1956 worden er slechts 23 stemmen gerealiseerd, pas in 1970 wordt het instrument voltooid. Het orgel, voorzien van mechanische

sleepladen, heeft een elektro-pneumatische registertractuur, de toetstractuur is mechanisch. Het frontontwerp is ontworpen volgens het schema van het zogenoemde 'Hamburger Orgel Prospekt'; een vrijstaande hoofdwerkkas met daarvoor het rugwerk, aan beide zijden ingesloten door twee forse pedaaltorens. Het instrument is een typisch voorbeeld van de Orgelbewegung, een stroming die al voor de Tweede Wereldoorlog is ontstaan en zich richt op de orgelbouwprincipes uit de barok. Rond 1990 begint het Deense orgel, met name de elektrische registertractuur, echter gebreken te vertonen. Omdat er van overheidswege budget is (de kerk is Staatseigendom), wordt uiteindelijk besloten een nieuw orgel te laten bouwen door Karsten Lund. Het Krohn-orgel wordt te koop aangeboden.

Het nieuwe ontwerp voor Ouddorp

De orgelcommissie van Ouddorp besluit na de tip van Edskes diverse instrumenten van deze bouwer te beluisteren en uiteindelijk het Deense orgel te kopen. Edskes krijgt de opdracht om met gebruikmaking van materialen van het Deense instrument een nieuw orgel voor de Ouddorpse gemeente te vervaardigen. Het wordt na Ommen, Dordrecht en Aagtekerke het vierde kerkorgel van deze bouwer in de Nederland.

In oktober 2013 wordt het orgel in Hellerup gedemonteerd en overgebracht naar Zwitserland. De orgelkas wordt in hoofdlijnen hergebruikt, wel worden enkele aanpassingen gedaan. Zo zijn de pedaaltorens oorspronkelijk iets breder. De buitenste zijvelden zijn in Ouddorp achterwege gelaten om betere verhoudingen te verkrijgen. Deze 'loze' velden zijn overbodig geworden door het vervallen van de oude elektrische registertractuur en de nieuw ontworpen, veel compactere, mechanische registermechaniek.

Daarnaast wordt in de kas van het rugwerk een kleine middentoren toegevoegd, waarmee een spiegelbeeld-effect ten opzichte van de hoofdwerkkas is ontstaan. Het pijpwerk van het zwelwerk staat in Hellerup in een kas tegen de achterwand van het kerkgebouw. Besloten wordt deze kas van een nieuwe achterwand te voorzien en aan te passen aan de situatie in Ouddorp.

Opbouw

Het materiaal van het Deense orgel ligt ruim een jaar in Wohlen. Daar zijn veel voorbereidende werkzaamheden gedaan. Met gebruikmaking van verschillende elementaire delen van het Deense orgel wordt een nieuw instrument gebouwd. Eind 2014 wordt een begin gemaakt met de opbouw van het instrument in de Eben Haëzerkerk. Eerst wordt het raamwerk van de kas geplaatst met de windladen, balgen, windkanalen en de speeltafel. De windladen van het Deense orgel kunnen deels worden hergebruikt en zijn daarom deels nieuw gemaakt. Het mechanische gedeelte van het orgel is volledig nieuw, inclusief registertrekkers. Verder kan de speeltafel worden benut; de klavieren zijn opnieuw belegd, de orgelbank en het pedaal worden licht geschaafd. Het meubelwerk rond de speeltafel wordt in massief eikenhout vernieuwd. De 3 keilbalgen, de complete windvoorzieningskanalen, drosselventielen, windventilator en de tremulanten zijn nieuw vervaardigd. De ventielkasten onder de windladen worden aangepast en voorzien van de unieke, door Edskes ontworpen en gepatenteerde ventielkast-kleppen. Deze afsluiting functioneert op de winddruk van het orgel.

Vrijwilligers van de Hersteld Hervormde Gemeente te Ouddorp zorgen voor de aftimmering van de windvoorziening. De bestaande pijpen zijn allemaal ingemeten en geïnventariseerd. De mensuren worden aangepast aan de nieuwe ruimte in Ouddorp en het gewenste klankbeeld. In nauwe samenspraak met de OAC krijgen bijna alle pijpen een nieuwe plaats in het orgel. De labialen worden op lengte afgesneden en de gedekte pijpen dicht gesoldeerd, dit komt de stemvastheid ten goede. Alle tongwerken worden nieuw gemaakt in oudhollandse/Noord-Duitse factuur.

Het geheel van hoofdwerk, zwelwerk, rugwerk en pedaaltorens is in februari 2015 geschilderd in een fraaie donkerrode tint met donkere, bijna zwarte biezen. Deze werkzaamheden worden verricht door De Jongh Schildersbedrijf BV uit Waardenburg. Dit bedrijf is bekend van de tientallen schilder- en

verguldingswerkzaamheden aan historische orgels en monumenten. Het orgel past nu uitstekend in het interieur van de Eben Haëzerkerk.

Na het schilderen begint Edskes met de intonatie van het pijpwerk. Deze belangrijke klus neemt enkele maanden in beslag. Al het pijpwerk wordt stuk voor stuk in de kerk geïntoneerd en optimaal op de ruimte aangepast. Edskes spreekt over Graviteit, Brilliantie en Poëzie. Deze drie hoofdpunten van de klankbeleving resulteren in een cantabile, zingende klank met veel souplesse en een vrijwel onbegrensde mengkwaliteit van de onderlinge registers. Het volle werk klinkt dragend met een stevig basfundament en een stralende boventoon. Tegelijkertijd zijn er ook volop mogelijkheden om meditatieve en ingetogen klanken te creëren.

Ingebruikname

Op woensdag 24 juni is het Edskes-orgel in gebruik genomen.

Tijdens een uitgebreide presentie van Bernhardt Edskes en Dick den Engelsman horen de aanwezigen de prestanten, fluiten en tongwerken. Na de presentatie speelt Dick den Engelsman het bekende 'Wie maar de goede God laat zorgen' van Cornelis de Wolf. Tijdens dit werk zijn vele fraaie registercombinaties te beluisteren. Opvallend zijn de fraaie fluiten en de stralende Sesquialter van het rugwerk. Als voorspel voor de samenzang van Psalm 84 speelt Den Engelsman het bekende canonische voorspel van Jan Zwart. Het wordt duidelijk dat ook romantisch getinte muziek prima tot klinken kan worden gebracht op het nieuwe instrument. De Quitfluit 3' van het rugwerk draagt daar in hoge mate aan bij. Tijdens de samenzang is duidelijk merkbaar dat het nieuwe orgel berekend is op zijn taak, de prestanten zorgen voor een dragende klank en het pedaal voor een stevig fundament. De tongwerken geven de klank nog meer breedte en poëzie. Doordat de tongwerken voortreffelijk mengen en niet overdreven luid zijn kunnen ze zeer frequent ingezet worden. De Trompet 8' van het pedaal geeft een fraaie kleur aan de baslijn. Dit alles ter ondersteuning van een massale en gedragen gemeentezang.

Besluit

De Eben Haëzerkerk heeft een fraai instrument gekregen. Het is inderdaad 'Een stadsorgel voor een (oud)dorp', zoals het speciaal uitgegeven informatieboekje over het orgel vermeld. Het is mooi dat het orgel uit Hellerup een goede bestemming heeft gekregen in Ouddorp. Edskes heeft opnieuw laten zien dat met gebruikmaking van bestaande materialen een heel mooi resultaat kan worden verkregen. Bovendien scheelt het hergebruik van materialen aanzienlijk in de bouwkosten. Tot slot is het ook voor de OAC een dankbaar werk haar adviezen te geven en te komen tot een fraai instrument in een goed klinkende kerk. Een felicitatie aan alle betrokkenen is zeker op zijn plaats!

Dispositie van het Edskes-orgel (2015):

Hoofdwerk:

Quintadeen 16'
Prestant 8
Gemshoorn 8'
Octaaf 4'
Fluit 4'
Quint 3'
Superoctaaf 2'
Mixtuur IV-V
Cornett III disc.
Trompet 8'

Rugpositief:

Holpijp 8'
Quintadeen 8'
Prestant 4'
Roerfluit 4'
Octaaf 2'
Quintfluit 3'
Sesquialter II
Scherp III
Dulciaan 8'

Zwelwerk:

Gamba 8'
Roerfluit 8'

Prestant 4'
Fluit douce 4'
Nasard 3'
Octaaf 2'
Woudfluit 2'
Terts 1 3/5
Ruispijp III
Hobo 8'

Pedaal:

Prestant 16'
Subbas 16'
Octaafbas 8'
Gedekt 8'
Roerquint 6'

Octaaf 4'

Stemming: evenredig zwevend

Nachthoorn 2'
Mixtuur IV
Bazuin 16'
Trompet 8'
Schalmey 4'

Werktuiglijke registers:

Koppel Hoofdwerk-Rugwerk
Koppel Hoofdwerk-Zwelwerk
Koppel Pedaal-Hoofdwerk
Koppel Pedaal-Rugwerk
Tremulant (snelle slag)
Tremulant (langzame slag)

Omvang manualen: C-g3

Omvang pedaal: C-f1